

tření k odstranění negativních vlivů automatizace.

Třetí částí je dotazník určený *představitelům odborů* a jiných dělnických organizací. Svým způsobem představuje pohled na problém z jiného úhlu a v některých bodech má kontrolní funkci vzhledem k dotazníku pro orgány řízení. Podává

a) *obecnou informaci o odborech*: celková struktura organizace odborových organizací, stávky, stupeň organizovanosti v odborech, role odborů;

b) *informaci od představitelů odborů v rovině národní*: konkrétní cíle odborové organizace, vztah k automatizaci, opatření v souvislosti s automatizací;

c) *informaci od představitelů odborů v rovině závodu*: počet odborových organizací, počet členů, činnost odborové organizace v souvislosti s automatizací, záruky pro ochranu dělníků, typ konzultací s vedením závodu, konflikty mezi dělníky a vedením, typy konfliktů, informovanost dělníků o technologických změnách.

Čtvrtá část je věnována popisu práce dělníka. Obsahuje velmi podrobnou směrnici pro osobní pozorování výzkumníka, které má být hlavním zdrojem informace. Předpokládá:

1. *popis pracovního procesu*;

2. *popis strojového parku*;

3. *popis pracovního místa z hlediska*

a) psychologických požadavků — kde a jak dostává dělník informaci nutnou pro provádění pracovních úkolů, jaký stupeň přemýšlení, rozhodování, plánování a zpracování informací předpokládá provádění pracovních úkolů;

b) fyzických požadavků — jaké fyzické činnosti dělník vykonává a jaké nástroje a zařízení používá;

c) pracovního prostředí — v jakém prostředí a sociálním kontextu je práce prováděna.

Hlavní a z komparativního hlediska nejobtížnější část projektu představuje *část pátá — dotazník pro dělníky v automatizovaném a neautomatizovaném provozu*, v němž je podrobně zkoumán vztah dělníků k práci a k životu. Formou zavřených otázek se specifikovanými položkami jsou sledovány postoje a hodnocení dělníků, pokud jde o

- obsah práce
- druh uspokojení, které přináší a má přinášet
- informovanost osazenstva o zavedení nových strojů
- vliv automatizace na dělníka
- cesty avansu
- vztahy ke spolupracovníkům a nadřízeným
- možnosti osobního rozvoje
- pracovní podmínky
- vliv dělníků na zavedení nových strojů
- vedení závodu
- prostor pro iniciativu dělníků a jejich účast na řízení
- obavy z automatizace

- referenční rámec názorů dělníka
- činnost odborových organizací a jiných organizací zastupujících pracující
- zájem o veřejné otázky
- účast na řešení veřejných záležitostí
- volný čas

Podrobné návrhy výzkumných nástrojů pro jednotlivé části projektu a všechny připomínky a zkušenosti účastníků získané v předvýzkumu byly projednány v rušných diskusích sekci konference. To se přirozeně neobešlo bez konfliktů a kompromisů, zejména při diskusích dělnického dotazníku, kde je velmi obtížné dosáhnout kontextové a interpretační jednoznačnosti proměnných. Po četných modifikacích se text dotazníků přiblížil své konečné verzi, vhodné pro vlastní výzkum.

Přestože je projekt orientován na automatizaci a její vlivy na dělníka, jeho záběr je širší. Může objevit nejen postoje, hodnoty a potřeby dělníka v automatizovaném a neautomatizovaném výrobním procesu, ale i postoje, hodnoty a potřeby obecnější kategorie respondenta — člověka formovaného daným sociálním a ekonomickým řádem. To jen podtrhuje nutnost svědomité a všestranné promyšlené formulace proměnných zařazených do instrumentáře výzkumu. Namáhavá jednání konference byla v tomto směru účelně vynaloženým časem.

Eva Bártová — Jan Řehák

Varšavská konference o sociologii medicíny

Ve dnech 20.—25. srpna loňského roku uspořádal Ústav filosofie a sociologie Polské akademie věd ve spolupráci s výzkumným výborem lékařské sociologie při Mezinárodní sociologické asociaci v Jablonné u Varšavy mezinárodní konferenci o problémech sociologie medicíny. Účastnilo se jí několik desítek sociologů a lékařů z PLR, BLR, MLR, RLR, ČSSR, USA, Velké Británie, Francie, NSR, Dánska, Španělska, Finska, Belgie, zástupce Evropské kanceláře Světové zdravotnické organizace (WHO) a zástupci státních orgánů a vědeckých institucí z Polské lidové republiky; zaslaným referátem se účastnili i odborníci ze SSSR.

Po zahájení konference viceprezidentem Polské akademie věd prof. J. Szczepańským, místopředsedou Mezinárodní sociologické asociace prof. Z. Ōavkovem, předsedou výzkumného výboru pro sociologii medicíny této asociace prof. M. Fieldem, ministrem zdravotnictví a sociální péče PLR M. Śliwińským a ředitelem evropské kanceláře Světové zdravotnické organizace L. A. Kapriem a po úvodním referátu prof. M. Sokołowské na téma *Současný stav sociologie medicíny v Polsku a cíle konference* pokračovalo jednání konference v pěti tematických okruzích.

První okruh se zabýval *vztahem zdraví a sociální struktury*. Referáty předložili: J. Małanowski (PLR), *O sociálním plánování a změnách sociální struktury* — Z. Fergetová (MLR), *O pojetí sociální politiky* — A. Za-

blenski (BLR), *Epidemiologie zdravotních poruch v Bulharsku* — F. Charvát (ČSSR), *Sociální struktura a životní způsob jako determinanty a prostředky sociálního zdraví a procesů jeho plánovitě formování* — A. Titkowowa (PLR), *Sociální diferenciacie medicínského chování obyvatel Varšavy* — M. Pflanz (NSR), *Sociální struktura a zdraví. Neřešené metodologické a meritorní problémy* — E. Haavio-Mannilová (Finsko), *Přístěhovalectví a duševní zdraví* — R. Illsley (Velká Británie), *Vývoj role medicíny ve vztahu k reprodukci* — A. Sarapata (PLR), *Lékař a sestra v sociálních hierarchiích* — H. Rafalska (PLR), *Zdraví venkovského obyvatelstva* a M. Zardecka-Mieścicka (PLR), *Panelový výzkum zdraví a duševních poruch u celkové populace*.

Druhý tematický okruh byl věnován aplikaci a užitečnosti společenských věd při řešení lékařských problémů — otázkám teorií, ukazatelů a výzkumů. S referáty vystoupili: J. Elinson (USA), *Sociomedicínské ukazatele zdraví* — E. Freidson (USA), *Aplikace teorie organizace. Organizační a funkční modely pro zdravotní službu* — H. Mauksch (USA), *Společenskovední východisko pro zdraví rodiny* — A. Ostrowska (PLR), *O využití pojmu „socializace“ při výzkumu rehabilitace* — R. Andorka (MLR), *Sociální faktory deviantního chování* — J. Kelus a W. Sikorska (PLR), *Sociolog a problém pohlavních nemocí* — I. Szelenyi (MLR), *Poznámky k sociologické reinterpetaci lidské ekologie*.

Třetí celek byl věnován vztahu zdraví a sociálního plánování. Byly předloženy referáty: K. Kulcsar (MLR), *Právní prostředky plánování rodiny a populačního vývoje v Maďarsku* — A. Podgórecki (PLR), *Metodologie praktických společenských věd a sociální inženýrství* — M. Illner (ČSSR), *Strukturální kontexty sociálního plánování a možnost řešit sociální problémy* — A. Siciński (PLR), *Předvídání jako prvek řízení sociálně ekonomických procesů* — J. Kostrzewski (PLR), *Zdraví a sociální plánování* — E. Holst (Dánsko), *Plánování zdraví a zdravotnické profese* — G. C. Reader (USA), *Deprivace a plánování zdravotní péče v USA* — I. Wald (PLR), *Dilema genetiky* — T. Z. Kozlovova (SSSR), *K otázce trvání tvůrčí činnosti vědců v různých vědeckých disciplínách* — S. Klonowicz (PLR), *Vliv legalizace potratů na demografickou reprodukci v Polsku v letech 1956–1972* — T. Tahin a kol. (MLR), *Postoje odborníků a laicků I: duševně nemocným a k duševním chorobám* — J. M. de Miguel (Španělsko), *Zdraví ve Středomoří. Případ Španělska*.

Čtvrtý tematický celek pojednával o systému zdravotnictví jako o sociálním systému. Vystoupili zde: J. Szczepański (PLR), *Systémový přístup a zdraví* — M. Field (USA), *Zdravotnický systém jako systém sociální* — Z. Bizoň (PLR), *Způsoby adaptace medicíny na sociální změnu* — L. A. Kaprio (Světová zdravotnická organizace), *Budoucnost zdraví a sociálních služeb v Evropě* — D. Langmeierová (ČSSR), *Analýza komunikace v normál-*

ních a patologických rodinách — A. Woudenberg (Světová zdravotnická organizace), *Nová organizace pro zdravotní výchovu a společenské vědy* — R. C. Foxová (USA), *Etické a existenciální problémy současné medicíny* a D. Gill (Velká Británie), *Britská zdravotnická služba — modernizace a změna*.

Pátý a poslední tematický okruh se zabýval problematikou výuky lékařské sociologie v rámci vysokoškolské přípravy sociologů, respektive otázkami přípravy mediků v oblasti společenských věd. Referovali: J. Sedláček (ČSSR), *Perspektivy výuky sociologie a lékařské sociologie na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze* — Y. Nuyens (Belgie), *Vyučování lékařské sociologie ve vyšších ročnících sociologického studia* — M. Sokolowska (PLR), *Vyučování lékařské sociologie v nižších ročnících studia sociologů* — M. Jefferysová (Velká Británie), *Výuka společenských věd v rámci přípravy lékařů. Přehled situace ve Velké Británii* — M. Staceyová (Velká Británie), *Výuka lékařské sociologie v rámci sociologického studia — britská perspektiva* — H. O. Mauksch (USA), *Současný stav ve výuce medicínské sociologie v USA* — S. W. Bloom (USA), *Od učeného oboru k prakticky orientované vědě. Rozbor změn v roli sociologa v lékařském vzdělání* — E. Springerová (RLR), *Společenské hodnoty v lékařském povolání* a H. Mašliška (PLR), *Očekávané rysy osobnosti a postoje lékaře v polské společnosti*.

Kromě jednání v plénu konference proběhla dvě neformální zasedání u kulatého stolu, z nichž jedno bylo věnováno *socioterapeutickým procesům* a druhé *metodologickým aspektům sociálně epidemiologického výzkumu*. K otázkám sociální terapeutiky hovořili: S. Z. Nagi (USA), *Týmová spolupráce ve zdravotní péči ve Spojených státech* — C. Herzlichová (Francie), *Terapeutická komunita a psychiatrie v komunitě. Porovnání anglosaské a francouzské literatury* — S. Leder (PLR), *Psychoterapie a společnost* — M. Weiss (PLR), *Rehabilitace jako prevence sociální závislosti* a W. Dega (PLR), *Sociální aspekty v běžné činnosti poznávké ortopedické kliniky. K metodologické problematice sociálně epidemiologických výzkumů* pronesl M. Susser (USA) úvodní slovo: *Poznámka k epidemiologickým a ekologickým modelům*.

Jak uvedený přehled naznačuje, neomezilo se jednání konference pouze na úže oborové otázky sociologie medicíny, ale zahrnuje i širší problematiku sociálního okolí zdraví a nemocí — jejich makrosociálních determinant, sociální struktura a společenských forem jejich ovlivňování.

Konference současně prokázala, že sociologie medicíny patří ve světovém měřítku k nejrychleji se rozvíjejícím sociologickým disciplínám a že je současně oborem s významnými aplikačními možnostmi nejen ve vlastních lékařských oborech, ale také v oblasti sociální politiky a sociálního plánování.

Michal Illner - Dana Langmeierová - Jan Sedláček